

تاملی بر رفتار جدید ترکیه با اسرائیل

سرویس ترکیه/خبرگزاری آران
نویسنده: ج. محمدزاده

تورهان تایان وزیر دفاع وقت ترکیه در اواخر آوریل 1997 آشکارا اعلام کرد ترکیه در طول تاریخ با اسرائیل و یهودی ها مشکلی نداشته اند چیزی که در مورد اعراب صادق نیست. اما مرور ظاهری تحولات امروز منطقه و تیرگی روابط ترکیه با رژیم صهیونیستی این سخن تایان را نقض می کند و هدف این نوشتار پرداختن به دلایل و واقعیات این موضوع است و برای تحلیل دقیق موضوع و پیش بینی رفتار دو طرف باید اهداف طرفین را در گسترش روابط با یکدیگر مورد توجه قرار داد چراکه بدون شناخت چرایی گرایش طرفین به یکدیگر نمی توان بطور عمیق جهت گیری آنها را نسبت به یکدیگر پیش بینی کرد.

سابقه روابط ترکیه با اسرائیل به سال 1949 م برمی گردد که ترکیه بعنوان اولین کشور جهان اسلام و تحت تأثیر جهان غرب، موجودیت اسرائیل را به رسمیت شناخت و در سال 1951 سفارتخانه های دو طرف دایر شدند. قراردادهای مختلف نظامی، سیاسی، فرهنگی، آموزشی بین دو طرف منعقد شد اما همواره روابط دو کشور تحت تأثیر دو موضوع اساسی بوده است که اکنون هم به نوعی متأثر از آنهاست.

1- مسئله فلسطین و جنگ های اعراب و اسرائیل.

2- روابط ترکیه با غرب. روابط ترکیه با اسرائیل همیشه تحت تاثیر و فشارهای غرب بوده است.

در دهه های 50 الی 90 همواره روابط دو کشور علی رغم داشتن قرار دادهای مختلف در حال فراز و نشیب بوده و یک ائتلاف ناپایدار و توازن شکننده در بین دو کشور حاکم بوده است. اوج افزایش روابط دو کشور ترکیه و اسرائیل در دهه 90 م بوده است که همکاری های دوطرف استراتژیک به خودش گرفت.

اهداف اسرائیل از گسترش روابط با ترکیه

1- اسرائیل در ابتدای موجودیت خود با اتخاذ سیاست «گریز از مرکز و استراتژی حاشیه ای» جهت مشروعیت بخشی به هویت خودش؛ تلاش کرد روابط خود را با اطراف دور و در فراسوی «حلقه محاصره اعراب» و کشورهای غیر عرب گسترش دهد. لایه های اول و دوم مرزهای اسرائیل اعراب هستند که دشمن اسرائیل تلقی می شدند و در لایه سوم کشورهایی مثل ایران و ترکیه بودند که می توانستند به لحاظ گرایش غربی آن موقع – 50 دهه میلادی – در خروج از انزوای رژیم صهیونیستی نقش موثری ایفا نمایند. ترکیه بعنوان کشوری تأثیرگذار و با نفوذ در خاورمیانه و جهان اسلام توانسته است از خود الگویی متفاوت نسبت به دیگر کشورهای اسلامی به غرب نشان دهد لذا گزینه مطلوبی برای اسرائیل در این مقطع زمانی بوده و است.

2- اسرائیل به ترکیه بعنوان یک دوست و متحد منطقه ای می نگرد. ترکیه تنها کشور غیر عرب در محیط پیرامونی است که در طول شش دهه گذشته - حیات سیاسی یهود - هیچ مخاصمه ای با اسرائیل نداشته است.

3- دسترسی به انرژی از طریق خاورمیانه.

4- نزدیکی به ایران بزرگترین دشمن رژیم صهیونیستی.

5- دسترسی به بازار نظامی ترکیه و فروش تسلیحات نظامی به ترکیه.

6- شکستن انزوای منطقه ای و استفاده از ترکیه برای میانجی گری جهت صلح با سوریه.

اهداف ترکیه از گسترش روابط با اسرائیل

1- ترکیه به اسرائیل بعنوان دریچه ای به سوی جهان غرب و امریکا می نگرد و از طریق گسترش روابط با اسرائیل بدنبال دسترسی به سلاح ها و تسلیحات غربی است. از رئوس سیاست خارجی ترکیه است که بیان می دارد «آینده ما در پیوستن به غرب است نه آسیا».

2- استفاده از لابی یهودی برای نفوذ در سیستم های تصمیم گیری غرب و اتحادیه اروپا برای تسهیل عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا. مصداق بارز این نکته مصاحبه تورگوت اوزال نخست وزیر وقت ترکیه با روزنامه گونش - آفتاب – بود که اعلام کرد «اگر اعراب خواهان آگاهی از دلایل نزدیکی ما به اسرائیل اند باید بدانند که ما همیشه بر اساس مسئله سود و زیان عمل خواهیم کرد. ما از نقش لابیهای اسرائیل در امریکا آگاهیم».

با گذشت زمان و با فروپاشی شوروی سابق در دهه 90 میلادی، علی رغم اینکه ترکیه هر چه بیشتر خودش را به غرب و اسرائیل نزدیک و قراردادهای مختلف نظامی، آموزشی و... با رژیم صهیونیستی منعقد کرده است کمتر به اهداف خود نائل گشته و برای همین از ابتدای قرن میلادی جدید رویکرد جدیدی در سیاست خارجی ترکیه بوجود آمد آرام آرام ائتلاف استراتژیک دو طرف را دچار شکنندگی کرد و جهت گیری ضد صهیونیستی در برنامه های مقامات ترک اتخاذ شد بطوریکه وقوع تحولاتی در صحنه منطقه؛ نزاع دوجانبه را همواره در طول سالهای گذشته در حال تکوین و تشدید کرده است.

از جمله آن تحولات ترور شیخ احمد یاسین و رنتیسی، جنگ های 33 روزه، 22 روزه و جنایات وحشیانه رژیم صهیونیستی، پخش سریال های ضد صهیونیستی در ترکیه، حمله کماندوهای اسرائیلی به کاروان آزادی و کشتی مرمره که متعلق به دولت ترکیه بود و کشته شدن 9 نفر از اتباع این کشور بوده است.

جنایات رژیم صهیونیستی باعث واکنش های زیاد بین المللی شد بطوریکه واکنش مردم و دولت ترکیه در راس این واکنشها بود. واکنشهای تند ترکیه نسبت به اقدامات اسرائیل علی رغم اینکه زمانی شریک استراتژیک با هم بودند این سؤال را در ذهن افکار عمومی ایجاد کرد که دلیل رفتار تند ترکیه چیست و مقامات حزب عدالت و توسعه چه اهدافی را از این مساله دنبال می کنند که در ذیل به برخی از اهداف دولتمردان آنکارا اشاره می شود:

یکی از مسائلی که قبل از ورود به بحث اصلی باید به آن پرداخت و نباید از آن غافل بود بیداری اسلامی در کشورهای مسلمان است که پیروزی انقلاب اسلامی و ارائه الگوی استقلال خواهی بدون هرگونه وابستگی به شرق و غرب در طول سالهای گذشته، حرکت جدیدی را مقابل دیدگان جامعه بشری بالاخص ملت های مسلمان قرارداد که حاصل آن بیداری اسلامی و مبارزه با هرگونه ظلم و ستم قدرتهای استکباری است و اعتراضات جدی مردم ترکیه در مخالفت با رژیم صهیونیستی در این راستا ارزیابی می شود که دولت را به این سمت و سو هدایت کرده اند. اما آیا دولت ترکیه هم با همین رویکرد دینی به موضوع می نگرد بحثی است که نیاز به بررسی دارد.

اهداف کلی ترکیه از تحرکات جدیدش در قبال رژیم صهیونیستی در سه بخش مورد بررسی قرار می گیرد:

الف) اهداف کلان و بلند مدت

1- ترکیه به دنبال فائق آمدن بر مشکلات اقتصادی خود در طول سالهای گذشته؛ به فکر سیادت در منطقه خاورمیانه است. از دید دولتمردان اسلامگرای ترکیه یکی از عواملی که می تواند برای پیشتازی و رهبری جهان اسلام موثر باشد؛ مبارزه با جنایات اسرائیل و حمایت از مسئله فلسطین است. چرا که هم مردم ترکیه این آمادگی را داشتند و هم مردم منطقه. مطالعات نشان می دهد که با گذشت 60 سال از اشغال خاک فلسطین، تاکنون اتفاق نیفتاده که مسأله فلسطین همانند آنچه که طی سه هفته گذشته - بعد از حمله اسرائیل به کاروان آزادی - روی داده، در رأس اولویت های افکار عمومی جهان و سازمان های آن باشد. و در رأس این توجه افکار عمومی؛ نقش ترکیه از همه کشورها پررنگ تر و نام رجب طیب اردوغان از همه پرآوازه تر بود به طوری که طبق آخرین نظر سنجی ها نخست وزیر ترکیه در مسئله اسرائیل ستیزی و مبارزه با صهیونیست ها از سردمداران این جریان یعنی دکتر محمود احمدی نژاد و سید حسن نصر الله پیشی گرفته است و بیش از 73% مردم اسرائیل، ترکیه را دشمن خود قلمداد می کنند. بنابر این توجه به مسئله فلسطین از نظر دولت حرکتی تاکتیکی است برای تحقق استراتژی جدی مقامات ترکیه؛ سیادت بر منطقه خاورمیانه.

گام دوم حرکت ترکیه به سمت سیادت بر منطقه خاورمیانه نقش و تلاش های امروز ترکیه در نقش میانجی گرانه در منطقه است. میانجی گری بین سوریه و اسرائیل، میانجی گری در پرونده هسته ای، تحولات قفقاز، عراق و... همگی در راستای نائل شدن به این هدف صورت می گیرد. دولتمردان ترکیه با زمان شناسی دقیق و با زیرکی و هوشمندی از فضای تحولات داخلی ایران در یک سال گذشته و کاهش تحرکات دیپلماتیک ایران در منطقه بهترین بهره برداری را کردند و با موضعگیریهای تند علیه جنایات رژیم صهیونیستی در راه رسیدن به اهداف خود قدم برداشتند.

2- برخی اعتقاد دارند مسئولان ترکیه به دنبال احیای امپراطوری نو عثمانی هستند البته به جای تصرف سرزمین های بیشتر دنبال جذب قلوب مردم هستند. نزدیکی بیشتر به کشورهای عربی در این راستا ارزیابی می شود. اتحاد چهار جانبه بین ترکیه با سوریه، عراق و اردن در طول هفته های گذشته از جمله این حرکتها است.

3- نگاه به شرق به جای نگاه به غرب. رابرت گیتس وزیر دفاع امریکا این تحلیل را دارد و از آن اظهار نگرانی کرده است. ایشان در توجیه و تفسیر دیدگاه خود می گوید چون عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا پذیرفته نشده مقامات ترکیه در اعتراض به این کار به سمت شرق گرایش پیدا کرده اند.

4- بحران اقتصادی حاکم بر غرب و به خطر افتادن صنعت توریسم ترکیه و تلاش برای جبران خسارت های ناشی از بحران اقتصادی با گرایش به کشورهای مسلمان و عربی. اخیرا یکی از مدیران وزارت گردشگری ترکیه اعلام کرده بود ترکیه امسال بیش از یک میلیون گردشگر مسلمان را برای بازدید از مناطق توریستی این کشور جذب خواهد کرد. اقدامی که در طول سالهای گذشته بی سابقه بوده است.

ب) اهداف داخلی

1- تحت الشعاع قرار دادن بحران های داخلی مثل مسئله اکراد که برخورد دولت با پ ک ک تحت الشعاع این مسئله قرار گیرد.

2) تلاش برای کاهش نقش ارتش در امورات سیاسی با تکیه بر محبوبیت داخلی و همراهی با مردم با هدف نیل به اعمال محدودیت به نظامیان.

2- توجه به اکثریت خواسته های مردمی که به شدت در جهت اسلام گرایانه و در تقابل با اسرائیل حرکت می کنند. – حرکت پوپولیستی -

ج) اهداف تلافی جویانه

1- پاسخ به کمک نیروهای اطلاعاتی اسرائیل در آموزش پیش مرگان کردها و پ ک ک برای حمله به شهرهای ترکیه. تحلیل دولت ترکیه این است که همزمانی تشدید حملات پ ک ک. به خاک ترکیه با موضوع حمله اسرائیل به کاروان آزادی در یک راستا ارزیابی می شود و اسرائیل تلاش می کند از مشغول شدن ترکیه در بحث برخورد با پ ک ک. موضوع کاروان آزادی و مقابله با اسرائیل را تحت الشعاع قرار دهد.

2- پاسخ به مصوبه پارلمان اسرائیل در به رسمیت شناختن قتل عام ارامنه توسط امپراطوری عثمانی در 24 آوریل سال 1915 م. که مدعی اند امپراطوری عثمانی حدود 1/5 میلیون نفر از ارامنه را قتل عام کرده است.

3- اقدامات اسرائیل و امریکا در چالش آفرینی برای ترکیه در کردستان عراق به ویژه در کرکوک. اینها همه از عواملی هستند که بیش از گذشته؛ ترکیه را به سمت دوری از رژیم صهیونیستی و واشنگتن سوق داد.

آثار مثبت اقدام ترکیه:

1- زنده شده مسئله فلسطین و کمک به خروج غزه از محاصره چند ساله.

2- ایجاد اجماع دولتی، مردمی، رسانه ای در قبال مسئله فلسطین و اسرائیل ستیزی در ترکیه و به تبع آن در دیگر کشورهای دنیا.

3- احتمال بیداری کشورهای عربی در پی حرکت های ترکیه.

4- خروج مسئله فلسطین از یک مسئله عربی و تبدیل آن به یک مسئله بین المللی و شکست «استراتژی حاشیه ای» مقامات رژیم صهیونیستی

5- کاهش روابط ترکیه و اسرائیل و کاهش حضور اسرائیل در منطقه.

6- توجه افکار عمومی دنیا به نفع ترکیه در بحث اسرائیل ستیزی.

7- کمک به مهار رژیم صهیونیستی در منطقه از طریق ائتلاف ترکیه، جمهوری اسلامی ایران، سوریه و ...

8- ائتلاف کشورهای ایران، ترکیه و سوریه می تواند به خروج ابتکار عمل از دست قدرت های بزرگ بین المللی کمک کرده و کشورهای منطقه را میدان دار حل بحران های منطقه ای نماید.

پیامدهای منفی حرکت ترکیه

1- احتمال خروج رهبری جهان اسلام از دست ایران.

2- به رسمیت شناخته شدن اسرائیل در منطقه با الگویی که ترکیه مطرح می کند. به رسمیت شناختن دو دولت اسرائیل و فلسطین در سرزمینهای اشغالی که مغایر با دیدگاه جمهوری اسلامی ایران و خیلی از کشورهای اسلامی است.

3- غلبه الگوی ترکیه به الگوی اسلامی به علت عمل گرا بودن آن طرح و احتمال جایگزینی آن الگو به جای الگوی ایران و راه کارهای مطرح شده از سوی ترکیه به مسئله خاورمیانه.

4- گرایش کشورهای عربی مثل عربستان، مصر و ... به ترکیه و تضعیف نقش ایران در معادلات بین المللی و منطقه ای.

5- جایگزینی الگوی توجه به مسائل حقوق بشر، دموکراسی و ملتزم کردن اسرائیل به قطعنامه های بین المللی به جای عنصر اسلامی و اسلام گرایی در سیاست خارجی.

با تشریح اهداف بلندمدت و کوتاه مدت ترکیه سؤال اساسی این است آینده روابط دو طرف در پس این تیرگی چه خواهد شد؟

ترکیه برای ادامه روابط خود با اسرائیل شروط 4 گانه ای را با فرصت یک ماهه جهت پاسخ مقامات صهیونیستی ارائه کرده است که عبارتند از:

1- عذرخواهی. 2- بازگرداندن کشتی های توقیف شده.

3- موافقت با انجام تحقیقات بین المللی در خصوص موضوع.

4- پرداخت غرامت به بازماندگان.

نگاهی اجمالی به سابقه روابط دو طرف در چند دهه بالاخص یک دهه گذشته و در دولت اسلامگرایان حکایت از وجود این نوع فراز و نشیبها و مقطعی بودن تنشها در روابط دو طرف بوده است. ملاحظه رفتارهای دوطرف بعد از جنگ 22 روزه غزه که اوج تیرگی روابط بوده است به نوعی موید این تعبیر است چراکه بعد از آن همه بحثها و جنجالها، آقای عبدا... گل رئیس جمهور ترکیه به تل آویو سفر می کند و در پاسخ به سفر ایشان آبانماه گذشته رئیس جمهور اسرائیل سفری را به ترکیه داشتند.

امروز در پس جنجالها و هیاهوهای سیاسی؛ هیاتی نظامی از سوی ترکیه جهت تحویل گرفتن 4 فروند هواپیمای جاسوسی بدون سرنشین سفارشی موسوم به «هرون» عازم تل آویو می شود و یا رفت و آمدهای دیپلماتیکی که در راستای تلاش برای جلوگیری از کاهش روابط دو طرف صورت می گیرد گویای این نگاه است که دو طرف تمایل جدی برای قطع روابط ندارند و تعیین شروط از سوی ترکیه - که فقط منافع ملی ترکیه را تامین می کند و هیچ شرطی از توجه به حقوق مردم غزه نشده است- به معنی علاقه مندی این کشور برای تداوم روابط است. از سوی دیگر در رؤس سیاست خارجی ترکیه دشمن دائمیتعریف نشده است. و قطعاً اسرائیل هم برای روح از فضای ضد صهیونیستی و جلوگیری از الحاق ترکیه به دیگر کشورهای مخالف رژیم صهیونیستی تلاش خواهد کرد روابطش را با ترکیه حفظ کند حتی اگر به بهای

عذرخواهی یا پذیرش برخی از شروط ترکیه باشد.

ترکیه برای اسرائیل این قدر مهم است که شیمون پرز در سفر ماه نوامبر (آبان ماه) خود به ترکیه در خصوص اهمیت ترکیه گفته بود: « در ترکیه اسلام میانه رو وجود دارد و رهبران ترکیه وزنه ای در مقابل اسلام رادیکال هستند. پیروزی ترکیه در مسیری که در پیش گرفته است پیروزی همه مسلمانان، یهودیان و اعراب و اسرائیل است ». شاید این سخن آقای اردوغان نخست وزیر ترکیه در پاسخ به سئوالی در خصوص احتمال قطع رابطه با اسرائیل مکمل تحلیل این نوشته باشد که گفتند: « قطعی رابطه با کشوری که آن را به رسمیت شناخته ایم در عرف دیپلماتیک هیچ شان و منزلتی ندارد. »

ترکیه در طول سال های اخیر تلاش می کند تا خود را به عنوان کشوری معرفی کند که موفق شده است قرائت میانه رویی را از اسلام در عرصه سیاسی نشان دهد. و امروز مخالفت اصلی ترکیه با اسرائیل نه از باب اسلامیت است و نه از باب دیدگاه های دینی. بلکه عمده تمرکز رفتار ترکیه در قبال اسرائیل در حوالی این دو موضوع بوده است:

1- عدم رعایت حقوق بشر از سوی اسرائیل در غزه و فلسطین.

2- عدم التزام اسرائیل به قطع نامه های بین المللی .

لذا رفتارهای ترکیه را باید با نگاه تامین منافع ملی خودش ارزیابی کرد و نگاه صرف به منافع ملی قطعاً منافع دنیای اسلام را در بلند مدت تأمین نخواهد کرد. اگرچه در کوتاه مدت مفید واقع شده باشد.

بدیهی است که مقامات وزارت خارجه کشورمان باید با دقت رفتارهای همسایه شمالغربی خود را زیر ذره بین قرار داده و میان سیاستهای اعلانی و سیاستهای پنهانی مقامات آنکارا تفکیک قائل شوند چراکه شواهد تاریخی همواره غلبه سیاستهای اعلانی را بر سیاستهای اعمالی نشان می دهند و ترکیه بیشتر بعنوان مانور تبلیغاتی جهت رسیدن به اهداف خودش سیاستهای مقطعی علیه اسرائیل در پیش گرفته اند و باید در نظر داشت که مقامات ترکیه در پی موفقیت در کسب موقعیت منطقه ای ویژه در خاورمیانه ، به فکر اهداف عالی تر چون داعیه رهبری جهان اسلام نیفتند امری که خوشایند غرب خواهد بود. چراکه به اعتقاد مقامات غرب ، ترکیه و اکنون رهبران حزب عدالت و توسعه با ارائه الگوی جدید واقع گرایانه و با غلبه بر رویکردهای ایدئولوژیک و با تاکید بر اسلام میانه رو هم می توانند جلوی اقتدار روز افزون جمهوری اسلامی ایران را در بین کشورهای جهان اسلام بگیرند و هم الگوی تازه ای را جهت حل معادلات بین المللی مطرح نمایند بدون این که دست به اقدامات بنیادگرایانه بزنند .